

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТА УЧНІВ

УДК 165:37.018.8 : 347.96

ЗМІСТОВО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Анна БОРЕЙЧУК (Рівне)

У статті проаналізовано особливості компетентнісного підходу до сучасної вищої юридичної освіти, охарактеризовано класифікації інструментальних компетентностей, які існують у сучасній педагогічній науці, виокремлено ті інструментальні компетентності, які повинні формуватися у майбутніх юристів під час навчання, а саме: здатність до аналізу і синтезу, письмові та усні комунікаційні вміння рідною мовою, здатність знаходити й аналізувати інформацію з різних джерел, здатність розв'язувати проблеми, здатність приймати рішення, розкрито їх зміст, запропоновано авторське трактування поняття інструментальних компетентностей майбутніх юристів. У статті доведено, що інструментальні компетентності фундаментальні, метапредметні та міждисциплінарні, багатовимірні, володіють інтегративним характером і являють єдність складових його компонентів. Формування інструментальних компетентностей дозволяє студентові вирішувати складні нестандартні завдання, приймати конструктивні рішення, здійснювати аналіз інформації тощо.

Ключові слова: навчальний процес, компетентнісний підхід, майбутні юристи, інструментальні компетентності, професійна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та їх зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасному суспільству потрібні компетентні фахівці в галузі права, які мають не тільки професійні знання, уміння та навички, але й можуть приймати відповідальні рішення в ситуаціях вибору, схильні до співробітництва, вирізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, здатністю до адаптації, умінням реалізувати свої творчі здібності. Останнім часом у межах Болонського процесу розробляється методологія з налаштування системи вищої юридичної освіти, що спирається на принцип формування кваліфікацій кожного освітнього циклу у вигляді результатів у термінах компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність компетентнісного підходу відображена в багатьох роботах дидактів Дж. Равена, Ю. Татура, Г. Селевко, І. Зимньої, В. Краєвського, А. Хуторського та ін. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх юристів в Україні став предметом дослідження таких науковців як Г. Яворська, О. Калита, О. Бовдир, Н. Кожем'яко, І. Бризгалова тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інтеграція України в європейський освітній простір, нові вимоги до працевлаштування випускників-юристів потребують не тільки організаційно-структурних змін у їхній підготовці, а й насамперед чіткого визначення педагогічної системи формування необхідних компетентностей сучасного фахівця, що у свою чергу викличе необхідність модернізації змісту вищої юридичної освіти. В сучасних умовах необхідним є формування особистості, яка характеризується творчим типом мислення, ініціативністю та самостійністю у прийнятті рішень. Сприятиме цьому, головним чином, формування інструментальних компетентностей майбутніх юристів у процесі навчання.

Формування цілей статті – визначити інструментальні компетентності майбутніх юристів, які повинні формуватися під час професійної підготовки у ВНЗ та проаналізувати їх змістово-структурні особливості.

Виклад основного матеріалу. За результатами аналізу цілей проекту «TUNING» компетентнісний підхід до навчання у сучасних ВНЗ в значній мірі викликаний необхідністю: актуалізації опанування вищою школою «нових типів результатів освіти, які виходять за рамки професійних знань, умінь та навичок», «які знаходять своє застосування в широких контекстах працевлаштування і громадськості» та створення модульної форми освітнього процесу, що забезпечує формування відповідних компетенцій та [10, с. 21].

В рамках Болонського процесу, компетентнісний підхід зайняв своє місце в освіті і виконує такі функції: посилення орієнтації освіти на працевлаштування, а саме на підвищення конкурентноздатності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці; підвищення гнучкості вищої освіти на основі системнодіяльнісного, знанневого і компетентнісного підходів на модульній основі; підвищення якості підготовки випускників вищого навчального закладу тощо.

Оскільки саме розвиток компетентностей проголошено метою освітніх програм вважаємо за необхідне з'ясування актуального набору компетентностей. Загальні компетентності студентів науковці пропонують розділити на три групи: інструментальні, міжособистісні та системні. Серед цих компетентностей у підготовці юристів вагоме місце займають інструментальні компетентності, адже вони дозволяють вирішувати складні нестандартні завдання, приймати конструктивні рішення і здійснювати аналіз і синтез інформації. Поняття «інструментальна компетентність» досить широке і визнається на сучасному етапі розвитку педагогіки досить неоднозначно. На основі власного досвіду та за результатами проведеного дослідження пропонуємо дати таке визначення поняттю інструментальні компетентності юриста – сукупність базових знань та умінь, що сприяють формуванню та розвитку усіх необхідних професійних якостей з подальшим їх впровадженням у практичній діяльності.

Інструментальні компетентності входять до переліку Європейського пакету компетенцій. В основі їх класифікації є структура, представлена проектом «Налаштування освітніх структур в Європі Tuning», де всі компетентності зібрані в єдину групу. Згідно методології проекту Tuning інструментальні компетентності включені в категорію загальних компетентностей, тим самим визнаючи їх істотне значення для кожної з предметних областей [10, с. 21].

Дослідник В. Пунтус визначає у своїх дослідженнях такий зміст інструментальних компетентностей: методологічна компетентність: здатність раціонально організувати і планувати час, діяльність; здатність визначати ефективні методи і способи виконання завдань; компетентність вирішення проблем: здатність приймати відповідальні рішення в стандартних і нестандартних ситуаціях; здатність ефективно вирішувати проблеми; інформаційно-технологічна компетентність: навички роботи з інформацією (вміння вести пошук, знаходити, аналізувати, оцінювати інформацію з різних джерел для ефективного виконання професійних завдань, професійного та особистісного розвитку); елементарні навички роботи з комп'ютером; використання інформаційно-комунікаційних технологій; іншомовна компетентність: знання іноземної мови; комунікативна компетентність: ефективна письмова і усна комунікація рідною мовою [8, с.116].

Більш конкретизовано (в рамках проекту «Tuning») набір інструментальних компетентностей включає в себе: здатність до аналізу і синтезу; здатність до організації і планування; базові загальні знання; базові знання з професії; письмові та усні комунікаційні вміння рідною мовою; знання другої мови; елементарні комп'ютерні вміння; вміння управляти інформацією (здатність знаходити й аналізувати інформацію з різних джерел); здатність розв'язувати проблеми; здатність приймати рішення [8].

Також існує класифікація компетентностей, представлена шотландським вченим Дж. Равеном, широко відомим своїми роботами в області діагностики і дослідження компетентності високого рівня, їх природи, розвитку, оцінки та реалізації. Розглянута ним структура включає в себе 37 компетентностей. Виділимо лише частину, які за характером збігаються з інструментальними компетентностями: пошук і використання зворотного зв'язку; готовність вирішувати складні питання; здатність приймати рішення.

Нами були вивчені роботи таких вчених як І. Зимня, Н. Кузьміна, Л. Петровська, А. Хуторський, А. Маркова, Н. Гришанова та ін. Так, І. Зимня називає інструментальні компетентності власне когнітивними інструментальними компетентностями та визначає їх як розумові здібності людини, що виступають в якості умов розвитку його вмінь і придбання знань. Дослідниця виділяє три основні групи компетентностей: компетенції, що відносяться до самого студента як особистості, суб'єкту діяльності, спілкування; компетентності, що відносяться до взаємодії людини з іншими людьми; компетентності, що відносяться до діяльності людини, які проявляються в усіх її типах і формах [4, с. 35].

Ще одна класифікація компетентностей представлена Н. Кузьміною, яка виділяє п'ять видів компетентності: спеціальна і професійна компетентності в області дисципліни; методична компетентність в області способів формування знань, умінь; соціально-психологічна компетентність в області процесів спілкування; диференційно-психологічна компетентність в області мотивів, здібностей навчаючипотрапляючих; аутопсихологічна компетентність у області достоїнств діяльності й особистості [5, с. 90].

Великий інтерес викликають вимоги до результатів освоєння основних освітніх програм підготовки бакалавра, що описані в державних стандартах якості вищої освіти напряму підготовки 6.030401 «Правознавство». Випускник-бакалавр повинен володіти наступними компетентностями: універсальними: загальнонауковими; інструментальними; здатністю до письмової та усної комунікації державною мовою і необхідне знання другої мови; готовністю до організаційно-управлінської роботи з малими колективами; готовністю працювати з інформацією з різних джерел; соціально-особистісними і загальнокультурними компетенціями; професійними [3, с. 11].

Дослідження Ю. Постіякової наочно демонструють підвищені вимоги до професійної діяльності педагога: особистісним (впевненість у своїх здібностях, самоповага, комунікативні навички та ін.); когнітивним (організація своїх внутрішніх ресурсів та управління ними); соціально-орієнтованим (одержання підтримки в стресових ситуаціях та ін.); інструментальним (здатність розпізнавати ситуації, пов'язані з ризиком для здоров'я та ін.) [7, с. 37].

Таким чином на основі дослідження різних підходів щодо аналізу класифікацій та особливостей компетентностей, ми пропонуємо виділити саме ті інструментальні компетентності, які повинні формуватися у майбутніх юристів в процесі навчання у ВНЗ. До них ми пропонуємо віднести: здатність до аналізу і синтезу, письмові та усні комунікаційні вміння рідною мовою, здатність знаходити й аналізувати інформацію з різних джерел, здатність розв'язувати проблеми, здатність приймати рішення.

Здатність до аналізу і синтезу. Слідчий, суддя чи прокурор повинні вміти аналізувати події, явища та факти, їх співставляти, протиставляти та робити належні висновки. Такі задатки повинні формуватися у майбутніх фахівців ще у процесі навчання у вищому навчальному закладі, особливо під час засвоєння знань з процесуальних галузей права. Формуванню даної компетентності сприятимуть робота з вирішення ситуаційних завдань, технологія аналізу виробничих ситуацій. Наприклад, під час вивчення теми «Трудові спори», щоб вирішити запропонований трудовий спір, студент повинен опрацювати Трудовий Кодекс України, знайти там необхідні статті, що допоможуть врегулювати ситуацію та запропонувати власне бачення даної проблеми.

Письмові та усні комунікаційні вміння рідною мовою. Комунікативні задатки юриста постають як сукупність професійно обумовлених і особистісно значущих цінностей, знань, умінь і якостей особистості юриста, що забезпечують ефективне професійне спілкування, оволодіння вищим рівнем професійної діяльності та найбільш повну самореалізацію в ній [2, с. 110]. В основі практичної діяльності юриста лежить спілкування, воно часто є складовим основного змісту діяльності і тому набуває роль професійного. Професійне спілкування не завжди застосовується юристом на свій розсуд, в деяких випадках, воно строго формалізоване і протікає в особливому процесуальному режимі з дотриманням певних, суворо окреслених форм комунікації, таких, наприклад, як прийом заяв у громадян, судові дебати, проведення допиту, очна ставка тощо. Від юриста, крім знання законів, потрібні ще і певні комунікативні здібності, такі як вміння встановлювати відносини з людьми, переконувати, враховуючи індивідуально-психологічні особливості, пробуджувати інтерес до спілкування у зв'язку з тими чи іншими обставинами, що мають правове значення [1, с. 38].

Окрім умінь спілкуватися кожен юрист повинен володіти навичками правильного професійного письма, адже у повсякденній роботі правникам доводиться складати безліч документів різного типу (контракти, протокол з огляду місця події, звернення, рапорт тощо). Юрист повинен досконало знати правила правопису та норми складання нормативно-процесуальних документів, бути грамотним та володіти необхідними професійними знаннями. У формуванні даної компетентності викладачам необхідно широко використовувати ігрові технології навчання, моделювання професійної діяльності, де б студенту юристу довелося б не тільки усно демонструвати свої знання, а й письмово висловлювати власні думки.

Здатність знаходити й аналізувати інформацію з різних джерел. Кожен фахівець-юрист повинен вміти працювати з нормативно-правовою базою, речовими доказами, архівними документами, уміти їх аналізувати, співставляти, знати на якому етапі (під час проведення слідства, під час судового процесу тощо) застосувати. Інформація супроводжує юриста протягом всієї його професійної діяльності. Окрім письмових джерел, що несуть інформацію, юрист повинен вміти працювати з електронними носіями, зокрема добре володіти роботою в системі «Ліга-Закон» та «I-Plex», уміти складати фоторобот та проводити експертизу «Дактилоскопію», знати як робити в базі даних та вміти їх створювати тощо. Така компетентність у майбутніх юристів формуватиметься в процесі використання комп'ютерних ігор, технології «занурення» у професійну діяльність, впровадженням контекстного навчання.

Здатність розв'язувати проблеми – це вміння, яке буде супроводжувати юриста протягом усієї його професійної діяльності. Основними проблемами, які доводиться розв'язувати юристу – це соціальне протиріччя та юридичний і неюридичний конфлікт. Фахівець з будь якої галузі права повинен вміти впливати на оточуючих, розуміти закони та вміти ними оперувати, аналізувати досвід зарубіжних країн, знати як себе поводити у колективі з колегами. Ці задатки формуються у юристів під час навчальних занять, особливо в процесі рольових ігор, коли необхідно зіграти роль слідчого чи адвоката

Здатність приймати рішення. Без цього умінь студент не зможе повноцінно володіти основами юриспруденції, оскільки саме за фахівцем з права часто стоїть прийняття остаточного рішення (суддя), умінь довести чи спростувати вину підслідного (адвокат, прокурор), що послугує у майбутньому винесенню вироку, навички щодо організації пошукової та дослідної роботи у прийнятті рішень (слідчий, прокурор). Така компетентність формується у процесі моделювання професійної діяльності, за допомогою технології аналізу виробничої ситуації та ділових ігор.

Інструментальні компетентності майбутніх юристів мають ряд характерних особливостей, що відрізняють їх від інших видів компетентностей. По-перше, інструментальні компетентності багатofункціональні. Вони відображають ті якості і здібності особистості, які є цінними в будь-якій професійній області діяльності, а також необхідні в повсякденному житті і забезпечують нормальну життєдіяльність людини в соціумі. По-друге, інструментальні компетентності фундаментальні. Маючи свою самостійність, вони в той же час є основою, фундаментом для спеціальних компетентностей. Стратегічна мета інструментальних компетентностей полягає, на наш погляд, саме у формуванні

здібностей і навичок, необхідних для успішного освоєння спеціальними (професійними) компетентностями. По-третє, інструментальні компетентності метапредметні та міждисциплінарні. Вони не прив'язані до певного предмету і об'єкту праці та дозволяють вирішувати цілий клас завдань у різних ситуаціях, не тільки в навчальному закладі, на роботі, але і в сім'ї, в різних сферах суспільного життя. У цьому відношенні інструментальні компетентності можна називати «ключами», які допомагають знайти розумний вихід з проблемної ситуації. По-четверте, інструментальні компетентності багатовимірні, оскільки включають в себе різні розумові процеси і комунікативні, творчі, аналітичні, соціальні уміння. По-п'яте, інструментальні компетентності володіють інтегративним характером і являють єдність складових її компонентів [9, с. 310].

Спираючись на сутнісні характеристики компетентностей, ми прийшли до висновку про те, що інструментальні компетентності порівняно зі знаннями, вміннями та навичками більш широке поняття. На відміну від знань, вони існують у формі діяльності (реальної чи розумової), а не у вигляді інформації про неї; на відміну від навички – усвідомлені; на відміну ж від уміння, інструментальні компетенції – пов'язані з цілим класом предметів впливу і вдосконалюються не шляхом автоматизації і перетворення в навик, а шляхом інтеграції з іншими компетенціями, через усвідомлення спільної основи діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок наперед. Таким чином, ми приходимо до переконання в тому, що володіння інструментальними компетентностями для майбутніх юристів стане гарантією успіху в житті людини. Інструментальні компетентності ідентифікуються з пізнавальними, комунікативними, методологічними та технологічними вміннями студентів, що сприяє формуванню високопрофесійного фахівця в галузі права. Необхідно їх успішне формування забезпечити необхідними педагогічними умовами та методикою, створити ефективну модель та конкретизувати критерії та показники їх формування, що і є основною задачею для подальших наукових розвідок.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Губаева Т. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности / Т.В. Губаева. - М.: Норма, 2003. – 210 с.
2. Жуков Д. Комунікативна компетентність юриста: компоненти, критерії та рівні прояву / Д. Д. Жуков // Молодий вчений. – 2009. – №9. – С. 108-110.
3. ДСВО МОНУ. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-професійна програма бакалавра галузі знань 08 – право спеціальності 081 – право. – Вид. офіц. тимчас. – Рівне, 2015. – 38 с.
4. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
5. Кузьмина Н. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М., 1990. – 327 с.
6. Настройка образовательных структур в Европе [Электронный ресурс]. – Rezhim dostupa : <http://www.let.rug.nl/TuningProject/index.htm>.
7. Постылякова Ю. Ресурсы совладания со стрессом в разных видах профессиональной деятельности / Ю. В. Постылякова // Психологический журнал. – 2005. – Том 26, № 6. – С. 35-43
8. Пунтус Е. К проблеме формирования инструментальных компетенций у студентов в условиях аграрного колледжа / Е. В. Пунтус // Журнал «Инновации в образовании». – 2010, № 12. – С.110-126
9. Пунтус Е. Формирование инструментальных компетенций в учебно-проектной деятельности студентов аграрного колледжа при изучении иностранного языка / Е. В. Пунтус // Вестник Брянского государственного университета. – Вып. № 1. – 2011. – С. 301-310.
10. Субетто А. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций / А. Субетто. – СПб. – М., 2006 – 72с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Борейчук Анна Вікторівна – асистент кафедри спеціальних юридичних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування.

Наукові інтереси: теорія та методика викладання галузевих юридичних дисциплін.

УДК 378.14

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТУ З ПЕРЕВІРКИ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНИХ УМІНЬ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Надія БОРИСЕНКО (Глухів)

Стаття спрямована на окреслення загальної схеми організації та змісту педагогічного експерименту з підготовки майбутніх учителів технологій до формування художньо-технічних умінь в учнів основної школи, методики здійснення етапів експерименту. Охарактеризовано цілі та зміст основних етапів педагогічного експерименту, на основі чого зроблено висновок про ефективність обґрунтованих педагогічних умов, розробленої